

פירוט הבסיס בקצרה :

הלכות:

לשון הרע דיבורי גנאי:

- o לא יספר לשון הרע, אפילו אמת, ומי שמספר שקר נקרא מוציא שם רע.
- o לא יספר מרצונו, ולא אם מכריחים אותו ואפילו אם אביו מבקש ממנו או רבו.
- o לא יספר גם אם במהלך הסיפור מגנה את עצמו יחד עם חברו.
- o לא יספר גם אם בכך יפסיד את פרנסתו, וגם במקרה שכבודו עלול להיפגע אם ישתוק ולא יסביר.
- o לא יספר בכל צורות הביטוי: בעל פה, בכתב, ברמזים או קריצות, סימנים או עוויות פנים.
- o לא יספר גם בהומור, בשחוק וקלות ראש. מצבים מבדחים הם מקור לכאב וצער למעורבים בהם.
- o לא יספר לשון הרע גם כשלא מזכיר את שם האיש, אבל מתוך הסיפור אפשר להבין.
- o לא יספר על מידות רעות של אדם, ולא יספר שלא מקיים מצוות שבין אדם לחברו או למקום.
- o לא יספר דברים על עברו של האדם אם המדבר או השומע חושבים שהם גנאי לו.
- o לא יספר לשון הרע גם כשברור שהמספר לא עושה זאת מתוך כוונה רעה או רצון להזיק.
- o לא יספר לשון הרע לחבריו וגם לא לבני משפחתו, כולל אשתו, וכן האישה לבעלה. (בהמשך נראה שיש היתר במקרים חריגים בלבד).
- o לא יספר וישמע לשון הרע על קרובי משפחה: אסור לאיש לספר לשון הרע על אשתו או לאישה על בעלה וכן על ילדיהם וגם אח על אחיו. וכן אסור לשמוע לשון הרע מהוריו, ואם ההורים מדברים לשון הרע, צריך למנוע מהם, אבל בדרך של כבוד.
- o לא יספר לשון הרע על ילדים, אפילו שהתורה לא רואה בהם אחראים למעשיהם (במיוחד ביתום).

ביחס לילדים או תלמידים:

- o לא יספר או יכתוב משהו על ילד העלול לגרום לו נזק. לכן מורה העומד לכתוב הערה שלילית בתעודה על תלמיד, יחשוב קודם בהשפעת ההערה על עתידו של הילד.
 - o על המורה להתנהג בהגינות ובזהירות מרובה כשהוא מוסר דיווח על התלמידים למורה הבא.
 - o אם רואה שבנו או תלמידו מתחברים לאדם שמידותיו רעות, יכול להרחיקם בלי לדבר לשון הרע.
 - o לא יספר לשון הרע על תלמיד חכם, כיוון שעובר בזה גם על ביזוי תלמיד חכם.
- החפץ חיים ממליץ שכל בעל בית ירגיל את אנשי ביתו לדון כל אדם לכף זכות ולא למחר לדון לכף חובה. כמו כן אומר שהוא צריך להוכיח את אנשי ביתו, ביד רכה, לא לדבר לשון הרע.

לשון הרע – דיבורים שעלולים להזיק: אסור לספר דבר שיכול לגרום נזק לחברו בגופו, בממונו או אפילו לגרום לו צער או לביישו (לדוגמא - שהוא בעל תשובה) או להפחידו.

אסור לספר דבר שיכול לגרום נזק לחברו, אפילו אם אין בו גנאי (כמו בענייני פרנסה או שידוך).

דיבור לשון הרע לתועלת-שהוא מותר:

דברי גנאי לתועלת: כדי שיהיה מותר לומר דבר ביקורת על אדם, במטרה לעזור לו, צריך שיתקיימו לא פחות משבעה תנאים, ונביא אותם בקצרה:

1. שראה בעצמו ולא שמע מאחרים
2. כשברור לו שיש שם דבר שלילי (או נזק אמיתי)
3. שהוכיח את האדם לפני כן
4. כשהוא מדייק ללא תוספות - בלי הגזמה או שינוי
5. כשכוונתו רק לתועלת ואין לו הנאה כלשהי מכך
6. כשאין לו דרך אחרת לעזור לו
7. כשלא גורם לו נזק (כדאי להתייעץ קודם).

דיבור עם אדם על חסרונותיו של אדם אחר שמנסים לעזור לו, להגן עליו, או על אחרים מפניו או לסייע לאדם ולאחרים ללמוד משגיאותיו, למרות שמזכירים חסרונות או התנהגות שלילית, אין הדיבור הזה נחשב כלשון הרע, אלא הוא דיבור המותר לתועלת.

לגבי תלמידים: מותר להתייעץ עם גורם נוסף במטרה לסייע. מותר לדון עם הורים, מורים, מנהל ועוד במטרה לעזור להם ולקדםם, אבל אסור להגיע לאווירה פתוחה מדי, בה כולם מדברים על כולם בלי הגבלה.

המורה ינהג בזהירות יתרה: לא ימהר לגנות, ישתדל להבין כל מקרה לאמתו, לא יתיימר להגיע למסקנות פסיכולוגיות נמהרות ולאבחון פזיז של המתקשה. התוצאות עלולות להיות הרסניות.

הדיבור המותר צריך להיעשות לתועלת ולא מתוך כעס ותסכול.

המורה צריך להיזהר לא לפגוע בתלמיד שלא בצדק וכן לשקול מראש את התועלת שבפעולותיו.

תמיכה רגשית: אסור לאדם לספר לשון הרע על חבריו וגם לא לבני משפחתו, כולל אשתו, וכן האישה לבעלה. במקרים חמורים וקיצוניים, כשבעל או אישה זקוקים לתמיכה רגשית, בהתמודדות עם קשיים חריגים - מותר להם לספר לבן הזוג את האירועים הקשים שחוו בקשר עם אנשים אחרים. במקרה זה צריך השומע לא להאמין לדברים, ולהיזהר שלא להיגרר ללשון הרע שלא לצורך.

מוגנות ומניעת נזק: הורים ומורים צריכים להבחין במצבים בהם הילד מספר לשון הרע מכיוון שזקוק לעזרה, מול מצבים בהם מספר לשון הרע ללא הצדקה וצורך. חשוב להסביר לילד שחשוב ומותר לו לספר למבוגר על דברים חמורים שפוגעים בו או שיכולים לפגוע באחרים, ואינו עובר בכך על איסור לשון הרע. חשוב לחנך את הילדים לדבר בלי להזכיר שמות, אך לשים לב שלא ימנעו עקב כך לבקש את עזרתו ולקבלה, בשעת מצוקתם.

חינוך ילדים: על ההורים והמורים לחנך את הילדים למודעות לחומרת השמירת הלשון, ולעזור להם לפתח רגישות ושליטה עצמית בתחום.

שמיעת הדברים וקבלתם: כשם שמותר לספר לתועלת כך גם מותר לשמוע לתועלת. זה כולל כל מה שעשוי לסייע במניעת נזק והפסד למישהו, או לתקן נזק שכבר נגרם - בתחום הגופני, הכספי, הנפשי או הרוחני.

יש לזכור שההיתר לשמוע ולהשמיע לשון הרע לתועלת, אינו מתיר לשמוע להאמין ולקבל אותם כאמת. אין לקבל סיפורים ודיווחים של ילדים על אירועים שקרו להם, עם חברים או מורים - כעובדות מוחלטות. יש לשמוע ולהתחשב בגרסתם, אבל יש לבדוק בצורה יסודית וזהירה את הדברים לפני שקובעים עמדה ואף פועלים על פיה.

המספר יכול לעזור לשמוע לא להיכשל באיסורי לשון הרע, על-ידי שיקדים לדבריו איזה משפט שמטיל ספק באמיתות המוחלטת של הדברים, ופתיחת פתח לאפשרות של טעות מתוך נגיעה בדבר וכד' (משפטים כמו "יתכן שאני טועה..." "אני לא בטוח בנכונות דברי..." "אני נסער ופגוע..." וכד').

לא יאמין ללשון הרע אפילו מספר לפני המדובר, ואפילו אם המדובר שומע ושותק. לא יקבל לשון הרע מאדם אחד ואפילו משניים. זה ששניים מספרים זאת זה לא עושה זאת אמין יותר. גם אם יצאה שמועה בעיר על מעשיו של אדם (פורסם ברדיו או בעיתון), מותר לדבר על כך באקראי ובלבד שלא יתכוון לגלות יותר ולהוסיף על הפרסום.

אם אדם סיפר לשון הרע על עצמו ועל חברו ביחד, אסור להאמין לו ביחס לחבר, אבל מותר להאמין על המספר עצמו.

סודות: גילוי סוד שהופקד בידו הוא דבר חמור מאוד ונחשב לאבק רכילות, כי חוסר השליטה והפרת הסודיות מביאה לרכילות של ממש. אם נגרם עקב כך גם נזק הרי יש בזה גם לשון הרע.

כיצד יתנהג במקום שמספרים בו לשון הרע? כששומע לשון הרע יפסיק מיד את הדברים. כדאי לעשות זאת בצורה לא בוטה, אפשר על ידי שינוי הנושא וכדומה.

אם אינו יכול לשנות נושא - יתרחק מהמקום. אם אינו יכול להתרחק - לא יאמין לדברים, יראה מורת רוחו וכעסו על הנאמר, יתעלם מהם ובוודאי לא ייהנה מהם.

הנושא מאוד חשוב וכולל פרטים רבים, יש הלכות רבות וחשובות שלא נגענו בהם, ואידך זיל גמור. כיום ישנם ספרים רבים ונוחים ללימוד קבוע ועקבי של ההלכות, דבר שיכול לשנות את יסודות חיינו וחשוב להכניס את לימוד ההלכות לשגרת החיים.

נזכיר את דבריה של הרבנית קנייבסקי² "הרב סגל מצנצ'סטר זצ"ל כתב שלא ראה בימיו אדם שלמד כל יום שתי הלכות בשמירת הלשון - ולא נשע: הן בילדים, הן בזיווגים, הן ברפואה, הן בפרנסה והן בחינוך ילדים. והבטיח שמי שילמד ב"חפץ חיים", הוא יהיה עורך-דין שלו בשמיים... ראינו ניסים גלויים מאנשים שקיבלו על עצמם שתי הלכות כל יום ונושעו..." ונסיים במדרש: "בני, מה אני מבקש מכם? ...אלא שתהיו אוהבים זה את זה ותהיו מכבדים זה את זה". "וְהָאֱמֶת וְהַשְׁלֹם אֶהְיֶה" (זכריה, ח', י"ט)